

УДК 658.114

О. А. Макеєва

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
факультет економіки, кафедра економічної теорії
та міжнародних економічних відносин
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна

СТРАТЕГІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІКУ

В статті зроблена спроба максимально наблизити теоретичні проблеми зовнішньоекономічної стратегії підприємства до реальних умов інтеграції України у міжнародну економіку. Розкриваються реальні процеси зовнішньоекономічної стратегії та фінансово-господарської діяльності підприємств, що може бути успішним при забезпеченні ефективного взаємозв'язку між людськими, галузевими, структурними інтересами.

Ключові слова: міжнародна економіка, інтеграція, напрями зовнішньоекономічної діяльності підприємств, стратегія, глобальний рівень планування, міжнародний кредит.

Незворотність процесу ринкових перетворень, що охопили усі галузі господарювання, привели до необхідності узагальнення досвіду і розробки стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств, удосконалення освітніх послуг для міжнародного бізнесу. Прагнення до збереження економічних зв'язків між країнами СНД як чинник зовнішньоекономічної стратегії управління сучасним підприємництвом в умовах зростання економічної взаємозалежності країн і інтеграції України у міжнародну економіку став визначальним фактором забезпечення їх економічного прогресу.

Все більше поширюється відносно новий напрямок знань — стратегія зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що зумовлений переходом до міжнародного бізнесу, зародженням ринкових міжнародних відносин, потребою України у входженні до міжнародних ринків.

Реалізація цілей стратегії пов'язана з тими змінами, які відбуваються на міжнародному рівні і набувають все більшого значення в процесі зростання економічної взаємозалежності країн, розвитку світового господарства. У сучасних умовах планування економічного зростання підприємств немислиме без урахування можливості допуску в економіку країни іноземного капіталу. Ліквідація обмежень на міжнародний рух капіталу в межах територій західноєвропейського ринку та інших країн, процеси інтеграції світового ринку призвели до того, що міграція приватних капіталів стала основною формою проникнення в економіку національних господарств і вносить зміни в структуру зовнішньоторгівельних зв'язків.

Таким чином, незалежно від умов національного економічного розвитку для кожного рівня господарського зростання існують співвідношення між обсягом ввезених або вивезених капіталів і національним доходом, вносячи взаємодію внутрішнього і зовнішнього ринків, визначення відносного обсягу потрібних іноземних капіталів для зростання національного доходу. Саме прибуток забезпечує підприємствам основну частину обсягів власних коштів, які дають можливість підприємствам і державі перетворювати його основну частину в інвестиції, в новий виробничий та людський капітал, в інновації.

Головною причиною, яка стримує подальший розвиток економіки і зовнішньоекономічної діяльності підприємств, є несформованість ефективної законодавчо закріпленої державної політики, а також відповідної системи органів виконавчої влади з питань розвитку підприємництва, забезпечення взаємообумовленості інтересів національної економіки, підприємництва і іноземних інтересів [1, с. 414].

Міжнародна економіка поєднує два поняття: по-перше, поняття світового господарства, та, по-друге, поняття міжнародних економічних відносин [3, с. 418]. Економіка України є складовою частиною світового господарства, що зумовлює необхідність формування відповідного розвинутого інституційного середовища, просування на міжнародні ринки капіталів, технологій, фінансів, вибору напрямів інноваційної політики.

Постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. № 280 затверджено нове "Положення про порядок іноземного інвестування в Україні" [4]. Це Положення розроблено для прямого та портфельного інвестування і визначає основні засади здійснення іноземних інвестицій в Україну в грошовій формі, які є пріоритетними у інвестиційному процесі структурно-інноваційної перебудови економіки нашої держави.

В стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств і створенні сприятливого інвестиційного середовища в регіонах велику роль відіграє Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" від 8 вересня 2005 року, № 2850-IV, який визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій.

Координація розроблення угод щодо регіонального розвитку, наукове та методичне забезпечення діяльності в цій сфері органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики із залученням наукових та громадських організацій, що дуже важливо в умовах інтеграції України у міжнародну економіку.

У процесі інтеграції України у міжнародну економіку суб'єкти господарювання країни відчувають великі труднощі. Часто виникають запитання, як визначити ефективність угоди і відобразити сукупність господарських операцій в бухгалтерському обліку, пов'язаних з рухом товарів, наданням послуг пов'язаних з рухом капіталів. Облік таких господарських операцій, пов'язаних з рухом товарів і наданням по-

слуг, — це облік у зовнішньоекономічних операціях експорту, імпорту, реекспорту, бартеру, продажу і придбання ліцензії, ноу-хау, технічної документації, оренди імпортного устаткування (фінансовий лізинг). Облік руху капіталів — це облік інвестицій, у тому числі придбання і продаж цінних паперів, а також надання й одержання фінансових (банківських) кредитів.

Експорт — це продаж товарів або послуг іноземному покупцю з відправленням товару в країну покупця і оформлення контракту. Якщо при прямому виході на зовнішній ринок весь бухгалтерський облік ведеться на підприємстві і відображається на його балансі, то при здійсненні операцій через посередника при договорі постачання обліку руху товару і надання послуг, розрахунків з іноземним підприємством проводиться посередником з відображенням на його балансі. Підприємство, яке здійснює вихід на зовнішній ринок, враховує у своєму обліку тільки відвантаження експортного товару і внутрішні розрахунки з посередником.

Облік імпортних товарів або послуг і розрахунки з іноземними постачальниками за відповідний імпорт відображаються на спеціальному рахунку в межах суми акцепту. Невідфактуровані поставки відображаються в обліку за цінами контракту. Основними документами для відображення в бухгалтерському обліку придбання імпортних товарів (або послуг) і розрахунків за них іноземними постачальниками є акцептований рахунок іноземного постачальника з прикладеними до нього товаросупровідними документами, передбаченими умовами контракту.

Товари, які імпортуються, обліковуються підприємством як імпортовані товари з моменту відповідних розрахунків і комерційних документів, що оформляють придбання товарів, до моменту їхньої оплати підприємством. Обліковуючи імпортні операції, потрібно визначити, хто є покупцем товарів на зовнішньому ринку — підприємство — споживач чи його посередник, бо це впливає на організацію обліку імпортних операцій. Найпоширенішими формами розрахунків за імпортованими товарами є: документарне інкасо, документарний акредитив і банківський переказ. Інкасо — банківська операція, суть якої полягає в тому, що банк за дорученням свого клієнта на підставі розрахункових документів одержує кошти, які належать клієнту за відвантажені товарно-матеріальні цінності або надані послуги, і зараховує їх на його розрахунковий рахунок [5, с. 74].

Акредитив — доручення імпортера банку провести сплату за відвантажений товар або сплатити пред'явнику акредитиву (експортеру) певну суму грошей. Акредитив документарний — різновид акредитиву, за умовами якого банк зобов'язується сплатити згідно з інструкціями покупця певну суму продавцю після пред'явлення товаросупровідних документів [5, с. 6–7].

На зміну кінцевої вартості товару може істотно впливати перевезення, незалежно від виду транспорту, що обумовлює необхідність тісного контакту між покупцем і відповідальним за перевезення.

Для учасників зовнішньоторгівельних операцій необхідно з'ясувати базисні умови контракту купівлі-продажу, які визначають, хто і за чий рахунок забезпечує транспортування товарів як по території країн продавця чи покупця, транзитних країн, так і під час перевезення товару морським, річковим і повітряним транспортом, а також оформлення комерційної документації відповідно до вимог, існуючих у практиці міжнародної торгівлі.

У сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств використовується комплекс видів страхування ризиків як система економічних відносин для відшкодування збитків, забезпечення захисту інтересів вітчизняних і закордонних учасників різних форм міжнародного співробітництва: страхування експортно-імпортних вантажів; засобів транспорту; будівельно-монтажного ризику; експортних кредитів; міжнародних торговельно-промислових виставок, створених спільно з іноземними фірмами підприємств; майна діючих на нашій території іноземних компаній і функціонуючих в інших країнах українських представництв; страхування цивільної відповідальності українських та іноземних учасників економічного співробітництва. Страхові операції здійснюються у вільно конвертованій і національній валютах. Для більшості видів страхування юридичне укладення договорів є добровільним, беручи орієнтир на власні інтереси й інтереси вітчизняних страхових організацій. Проте сам характер угод про товарні поставки або аренду майна, підряд на будівництво і перевезення, враховує страхування як передумову дії договору. Страхування експортних кредитних ризиків охоплює і страхування валютних ризиків, а також витрати на входження експортера на новий ринок, страхування від інфляції.

Страхування кредитних ризиків захищає інтереси продавця або банку-кредитора. Усі розвинені країни мають свої системи страхування експортних кредитів і схеми страхування іноземних інвестицій. Воно проводиться переважно державними страховими агенствами. Сутність страхування полягає в тому, що страхова установа бере на себе певну частку можливого ризику, тобто кінцевих збитків від угоди, що страхується. Відповідно до такої угоди страхове товариство погоджується відповідати за частку ризику, пов'язаного з кредитуванням торговельної операції. Звичайно, страхування кредиту передумує появі конкретного ризику.

Успіх підприємства, його функціонування повністю залежить від повернення вкладених коштів через реалізацію товару, від ефективності збутової служби. Для цього треба добре вивчити ринок, з'ясувати, за якими законами ведеться торгівля та які умови створені для перепродажних послуг.

Кожне підприємство, яке функціонує в умовах ринкової економіки і господарської нестабільності, визначає стратегію свого розвитку в умовах інтеграції України у міжнародну економіку, з огляду на господарське оточення.

Сьогодні в оточенні ділового підприємства відбуваються зміни, зумовлені еволюцією всіх функціонуючих в економіці суб'єктів. Голо-

вною метою підприємства є підвищення власної конкурентоспроможності завдяки введенню нових продуктів (послуг) на ринок, підвищенню якості, зниженню цін, впровадженню нових якісних технологій, розвитку маркетингу, вивченню фінансово-планової діяльності, удосконаленню системи управління. Фінансовий аналіз і аналіз управління дають змогу виявити сильні і слабкі сторони підприємства. За допомогою аналізу кожної галузі, ринку і конкуренції досліджуються зміни зовнішнього середовища, де функціонує підприємство чи реалізується інвестиційна ініціатива, оцінюються стратегічні можливості досягнення успіху в реалізації завдань і ефективного досягнення цілей.

Розуміння того, що комерційна діяльність не ґрунтується на одній формі ділової активності, потребує виділення головної форми для прийняття її за основу реалізації стратегії, що дає можливість забезпечити найбільші фінансові результати.

Здійснення підприємництва пов'язане з ризиком, який характеризується як небезпека потенційної втрати ресурсів або недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом. Дуже гостро стоїть питання ризику інвестиційної діяльності. Це спричиняється значною тривалістю інвестиційного циклу від моменту вкладення коштів до часу їх повернення. На далеку перспективу важко спрогнозувати результати, бо на них можуть впливати різні сторонні економічні, політичні, соціальні, екологічні фактори. Інвестування пов'язане також із вкладанням великих коштів, матеріальних ресурсів, неефективне використання яких може негативно позначитись на фінансовому стані інвестора. Якщо інвестування здійснюється через фінансових посередників, то інвестор, як правило, не має реальної можливості контролювати використання вкладених коштів, оперативно втручатись в процес реалізації інвестиційного проекту. Тому дуже важливо правильно оцінити й проаналізувати можливі ризики, виявити напрями їх уникнення та страхування.

Безризикові інвестиції знайти важко. Існує ймовірність втратити весь чистий прибуток за тим чи іншим інвестиційним проектом. Критерієм критичного рівня ризику є можливість втрати не тільки прибутку, а й усієї виручки. Залежно від рівня ризику потрібно передбачати в процесі розробки стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства заходи щодо його страхування. Розміри прибутку повинні збільшуватись пропорційно зростанню ризиків за конкретним інвестиційним проектом.

У стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств мають бути передбачені шляхи виходу з програми на окремих стадіях реалізації конкретного інвестиційного проекту і без істотних фінансових втрат трансформуватись в кошти.

Можливості оперативного припинення інвестиційного проекту з найменшими втратами визначаються оцінюванням ступеня його ліквідності шляхом порівняння окремих активів різного ступеня ліквідності та суми інвестицій. Ступінь ліквідності визначається не тільки

за часом реалізації об'єкта інвестування на ринку, а й за розміром фінансових витрат і збитків, пов'язаних із закриттям інвестиційного проекту та поверненням коштів.

Стратегія фінансування інвестицій і повернення коштів інвесторам є прогнозом обсягів реалізації продукції, грошових надходжень підприємства, досягнення беззбитковості — і становить найбільший інтерес для інвесторів та банківських установ, які надають кредити.

Важливим напрямком стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств є залучення кредитних ресурсів для реалізації міжнародних підприємницьких проектів, забезпечення потреб розширеного відтворення. Об'єктивною основою розвитку міжнародного кредиту стали вихід виробництва за національні мережі, посилення інтернаціоналізації господарських зв'язків, поглиблення міжнародного поділу праці.

Забезпечуючи просування товарів, послуг і капіталів у зовнішньому обігу, міжнародний кредит пов'язаний зі всією сукупністю економічних законів ринку і використовується для досягнення поточних стратегічних завдань суб'єктів ринку і держави, бере участь у колообігу капіталу на всіх його стадіях: при перетворенні грошового капіталу у виробничий; у процесі виробництва; при реалізації товарів на світових ринках.

На зовнішньому ринку крім аналізу покупців, товарів і ринку, значна увага приділяється оцінці ефективності системи маркетингу загалом та її основних елементів, вивченню навколишнього середовища і впливу його особливостей на формування комплексу маркетингу, зокрема пошукам оптимального поєднання всіх чинників ринкового успіху. Маркетингове дослідження — науковий аналіз факторів, впливаючих на маркетинг товарів і послуг, як виробничо-збутова діяльність фірми з орієнтацією на ринок, спосіб управління підприємствами, що передбачає ретельне і активне врахування факторів попиту. "Центральне місце в маркетинговому дослідженні займає ринок: інформація про його розмір і характеристика споживачів, структура, склад і стан збутової мережі тощо. Незважаючи на значні витрати на ринкові дослідження (найбільш дорогі дослідження в США коштували до 500 тис. доларів), економія коштів тут себе не виправдовує, бо вартість помилок в управлінні виявляється у 10–100 раз більшою" [5, с. 112].

Стратегічний план підприємства формується на основі маркетингової стратегічної програми підприємства на наступні роки, шляхом нарощування на ньому фінансового, економічного, технічного й організаційного наповнення. Ринкова ситуація безперервно змінюється, тому існує необхідність коригування стратегічного плану. Підприємство завжди повинне мати стратегічну програму, структура якої складається з взаємозалежних блоків: середньострокових і довгострокових цілей підприємства, стратегії розвитку господарської діяльності підприємства, оптимізації асортименту й управління інноваційними процесами і стратегії його росту, яка полягає у визначенні основних напрямів розширення ділової активності підприємства — стратегій підприємницької, виробничо-збутової, науково-технічної діяльності.

Глобальними напрямками маркетингової стратегії є: розширення ринкової активності експорту товарів і капіталів; освоєння виробництва товарів, товарних ринків і видів послуг, поширення підприємницької діяльності; поглиблення насичення запропонованими товарами і послугами споживачів; ритм цих процесів та швидкий темп, який забезпечує кращі результати і приносить значні успіхи.

Для організації маркетингових досліджень на зовнішньому ринку у сучасних умовах зростання інтернаціоналізації світової економіки підприємству необхідно розібратися в особливостях міжнародного маркетингового середовища, яке зазнало за останні десятиріччя значних змін. Привабливість кожної країни як ринку для закордонних фірм залежить від існуючого в ній суспільно-економічного, політико-правового і культурного середовища. Глобалізація виявляється у зростанні міжнародної торгівлі і інвестицій, диверсифікації світових фінансових ринків і ринків робочої сили, підвищенні ролі ТНК у світогосподарських процесах, загостренні глобальної конкуренції, появі систем глобального, стратегічного менеджменту. Слід наголосити на тому, що "глобалізація є продуктом епохи постмодерну, переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку, формування основ ноосферно-космічної цивілізації" [4, с. 45].

Сучасні великі компанії здійснюють продаж величезних обсягів продукції на зовнішньому ринку, що свідчить про застосування ними у світовій господарській діяльності таких стратегій, як: орієнтація на низькі витрати; унікальність характеристик товарів, що виробляються; пристосування до цінової стратегії сильного в інноваційному плані підприємства.

У зв'язку з економічними, політичними і культурними відносинами між юридичними особами і громадянами різних країн виникають міжнародні розрахунки і здійснюються платежі за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які в економічній сфері охоплюють розрахунки із зовнішньої торгівлі товарами і послугами, а також із некомерційних операцій, кредитів, руху капіталу між країнами.

У зовнішньоторговельних операціях найскладнішим є механізм розрахунків за міжнародними торговельними контрактами, в якому використовується система способів, засобів і форм платежів залежно від механізму оплати обраної сторонами в контракті форми розрахунків і засобів платежу — чеків фірмових і банківських, а також векселів як цінних паперів. Із форм платежів у зовнішньоторговельних операціях переважно використовується інкасова й акредитивна форми, які значною мірою забезпечують інтереси, експортера, отримуючого виручку, й імпортера, здійснюючого платежі тільки після відвантаження товару.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації дозволяє зробити ряд висновків щодо сучасного стану і перспектив розвитку.

— Вихід на зовнішній ринок самостійних господарюючих суб'єктів, в умовах інтеграції України у міжнародну економіку повинен

сприяти пристосуванню економіки до системи світогосподарських відносин, до формування економіки відкритого типу. Процес вироблення зовнішньоекономічної стратегії таких підприємств передбачає співставлення альтернативних варіантів формулювання глобальної довгострокової цілі зовнішньоекономічної діяльності конкретного реального підприємства. Прагнення дістати прибуток більший, ніж усередині країни, спонукає підприємства виходити на міжнародний ринок, досягти ефективної підприємницької діяльності на зовнішньому ринку.

— Складність економічних явищ і процесів у світовому господарстві роблять обов'язковою умовою господарської діяльності підприємств їх стратегічне планування, яке є важливою передумовою успішного виходу на зовнішній ринок. Для цього важливо зважено визначити цілі, важливість чинників, що впливають на міжнародну діяльність підприємства. Після цього пріоритет варто віддати співставленню потреб і використанню наявних ресурсів, що поєднує загальні умови ринку з особливостями його конкретного освоєння.

— Реалізація комерційного плану в зовнішній сфері, крім прийняття позитивних рішень, потребує здійснення моніторингу і контролю, відповідного коригування, що дає змогу виявити можливе відхилення від стратегічних планів освоєння ринку, зберігати досягнену дистанцію відносно поточних дій і вироблення коригувальних рішень.

— Вироблення ринкової стратегії підприємства — це визначення достатньо зваженої цілі зовнішньоекономічної діяльності, що дає змогу досягти приведення експортно-імпортного потенціалу підприємства у відповідність із обраними цілями. Найважливішою функцією планування стратегії підприємства є прогнозування своєї майбутньої господарської діяльності на світовому ринку, що дає змогу досягти оптимальної віддачі від інвестицій.

— Система комерційних досліджень, сукупність проблем, пов'язаних із реалізацією ринкової концепції управління, об'єднані терміном "маркетингові дослідження". Сутність таких досліджень доцільно формулювати як систематичне визначення кола даних, необхідних у зв'язку з маркетинговою ситуацією, яка стоїть перед підприємством, їх збір, аналіз і звіт про результати. Інтеграція України у світове господарство — один із найважливіших чинників вирішення низки економічних, соціальних і політичних проблем.

— Міжнародний маркетинг є умовою активної діяльності підприємств на зовнішньому ринку, тому застосовують міжнародний маркетинг перш за все транснаціональні корпорації.

— Аналіз показує, що структура інвестицій має бути такою, щоб забезпечити розвиток підприємств, підвищення ефективності економіки, яка включала б розв'язання широкого кола проблем з удосконалення організації і стимулювання праці, форм і методів господарювання, перетворення знань та інформації в головний виробничий ресурс — інтелектуальний капітал.

— Аналіз стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств свідчить про їх орієнтацію на зростання рентабельності, підприємств,

на забезпечення реального, якісно нового та ефективного інноваційного типу розвитку, що відкриває широкі можливості для успішного завершення індустріального етапу розвитку економіки України і системної трансформації в структури постіндустріального процесу.

Література

1. *Жорник В. М., Макеева О. А.* Розвиток економіки і ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Навчальний посібник. — Одеса: Укрполіграф, 2005. — 600 с.
2. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів", 8 вересня 2005 р., № 2850 — IV. — 11 с.
3. *Основи економічної теорії: політекономічний аспект.* Підручник / Відп. ред. Г. Н. Климко. — 5-те вид., випр. — К.: Знання-Прес, 2004. — 615 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
4. *Положення про порядок іноземного інвестування в Україну.* Затверджено Постановою Правління Національного банку України від 10 серпня 2005 р. — № 280. — 5 с.
5. *Словник підприємця* / О. О. Слюсаренко, Д. Д. Огородніков, В. Л. Наконечний; Під ред. С. І. Дорогунцова. — К.: РВПС України НАН України, 1999. — 208 с.

Е. А. Макеева

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
факультет экономики, кафедра экономической теории
и международных экономических отношений
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65026, Украина

СТРАТЕГИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНУЮ ЭКОНОМИКУ

Резюме

В статье сделана попытка максимально приблизить теоретические проблемы внешнеэкономической стратегии предприятия к реальным условиям интеграции Украины в международную экономику. Раскрыты реальные процессы внешнеэкономической стратегии и финансово-хозяйственной деятельности предприятий, которые могут быть успешными при обеспечении эффективной взаимосвязи между человеческими, отраслевыми и структурными интересами государства.

Ключевые слова: международная экономика, интеграция, направления внешнеэкономической деятельности предприятия, стратегия, глобальный уровень планирования, международный кредит.

Makeeva O.

Odessa National I. I. Mechnikov University,
faculty of economy, department of economic theory
and international economic relations
St. Dvoryanskaya, 2, Odessa, 65026, Ukraine

STRATEGY OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF INTEGRATION OF UKRAINE IN INTERNATIONAL ECONOMY

Summary

In the article the author made an attempt maximally to approach the theoretical problems of external economic strategy the enterprise to the real terms of integration of Ukraine in an international economy. Exposed the real processes of external economic strategy and financially economic activity of the enterprises, which can be successful at providing of effective intercommunication between human, branch, structural interests of the state.

Keywords: international economy, integration, directions of foreign economic activity of enterprises, strategy, global level of planning, international credit.